

HENRY HEMMING

ONZE MAN IN NEW YORK

HOE NIEUWS AMERIKA DE
TWEEDE WERELDOORLOG IN TROK

Henry Hemming

Onze man in
New York

Hoe nepnieuws Amerika de Tweede Wereldoorlog in trok

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Voorwoord	9
Deel I: Beginner	13
Deel II: Spionnenbaas	83
Deel III: Solist	147
Deel IV: Partner	215
Deel V: Bondgenoot	273
Epiloog	292
Nawoord	298
Dankwoord	302
Noten	305
Register	341

Deel I

Beginner

11 juni 1940

Aantal dagen dat Groot-Brittannië in oorlog is: 282

Geallieerde verliezen op de Atlantische Oceaan (tot dan toe): 1.135.263 ton scheepsruimte

Omvang Britse leger: 1.650.000 man

Omvang Duitse leger: 4.347.000 man¹

18-23 mei 1940

Opiniepeiling Gallup: Bent u van mening dat de Verenigde Staten Duitsland de oorlog moeten verklaren en gevechtstroepen naar Europa moeten sturen?

Ja: 7%²

1

Van een afstandje viel er weinig bijzonders op aan de MV *Britannic*, de oceaanstomer die zich klaarmaakte voor de overtocht naar New York. Terwijl de laatste vracht vanaf de dokken van Liverpool aan boord werd geladen, klonken de gebruikelijke kreten van de stuwadoors uit boven het geluid van de scheepsmotoren. Een scherpe benzinegeur vermengde zich met de zeelucht. Achter een zuilenrij lag de Ierse Zee, een glinsterend blauw oppervlak dat er geruststellend vertrouwd uitzag. Alles was zoals het moest zijn. Alleen was dat niet zo.

Aan boord van de *Britannic* bevond zich een klein leger aan arbeiders in dienst van de Britse regering. Ook aanwezig op het schip waren meer dan honderd kinderen in matrozenpakjes of gesteven witte jurkjes, van wie er velen teddyberen ter grootte van reddingsvesten vasthadden, ten minste zestig diplomaten in donkere pakken en eveneens twee leden van de Britse koninklijke familie. In het scheepsruij stonden meer dan zevenhonderd kratten met goudstaven, die vandaag de dag een waarde van bijna 600 miljoen euro zouden hebben. Deze goudberg en het merendeel van de mensen op de *Britannic* hadden één ding gemeen. Alles en iedereen werd naar de Verenigde Staten gestuurd als deel van een wanhopige laatste poging om Groot-Brittannië van de ondergang te redden. Hetzelfde kon je zeggen van de spion die net was ingescheept.

Het was de ochtend van 11 juni 1940. Groot-Brittannië was al in oorlog met Duitsland en zou dat aan het eind van de dag ook met Italië zijn. Terwijl de vertaling van Mussolini's oorlogszuchtige toespraak voor de avondkranten in het lood werd gezet, moesten de geallieerde troepen in Noord-Frankrijk zich almaar verder terugtrekken. Ze werden teruggedron-

gen door Duitse jongemannen, sommige met wijd opengesperde ogen onder invloed van methamfetamine, die hun vliegtuigen, tanks, paarden, bepantserde voertuigen en motorfietsen steeds verder het vijandelijk gebied in dirigeerden. Om hen heen leek een wereld ineen te storten. Polen, Denemarken, Noorwegen, België en Nederland waren gevallen. Nu wankelde Frankrijk op het randje van de afgrond. Het lag voor de hand dat Hitler zich daarna op Groot-Brittannië zou richten.

Eerder die dag had de Britse premier Winston Churchill, die dat ambt pas een maand bekleedde, het volgende geschreven aan Franklin D. Roosevelt, president van de Verenigde Staten: ‘We bereiden onszelf voor om zijn razernij te weerstaan en ons Eiland te verdedigen.’¹

Eiland met hoofdletter. Het was alsof de Britse Eilanden vanwege de ernst van de situatie de geografische werkelijkheid hadden overstegen en in de denkwereld van de premier waren geworden tot één enkel soeverein eiland, tot een burcht die weldra bestormd zou worden.

De dag erna wendde Churchill zich tot een generaal met de woorden: ‘Binnen drie maanden zijn jij en ik dood.’² Acht dagen eerder had hij het parlement een krachtadiger toekomstbeeld geschetst. Daarin hield hij de parlementsleden voor dat wanneer de Duitsers kwamen, de Britten hen op de stranden zouden bevechten en zich nooit en te nimmer zouden overgeven. Die speech bevatte echter ook passages die tegenwoordig minder bekend, maar wellicht veelzeggender zijn. Churchill zei namelijk eveneens dat als het land het onderspit dolf, de Britse regering ‘de strijd zou voortzetten, totdat, wanneer God de tijd rijp acht, de Nieuwe Wereld met al haar macht naar voren zou treden om de Oude Wereld te redden en te bevrijden’.³ Er werd niet langer omheen gedraaid. De Britse campagne om de Verenigde Staten aan zijn zijde te krijgen, was van start gegaan.

Loom voer de *Britannic* de haven van Liverpool uit. Intussen werden overal in het land zandzakken opgestapeld, bunkers in beton gegoten en troepen gedrild (weliswaar vaak zonder wapens). In Whitehall legden gelaten ambtenaren de laatste hand aan de plannen om het gehele regeringsapparaat naar overzee te verplaatsen voor wanneer – of als – de Duitsers Londen innamen. Anderen hielden toezicht op het gestage transport van de Britse goudreserves naar Noord-Amerika, waaronder dat fortuin verstopt in het ruim van de *Britannic*.

Op het dek zagen passagiers de Britse kustlijn langzaam kleiner worden, totdat deze geheel was opgegaan in de zee en de lucht. Hun gedachten moeten alle kanten op zijn gevlogen, zowel naar de vrienden en familie die ze achterlieten als naar de gevaarlijke tocht die ze voor de boeg hadden.

Sinds het begin van de oorlog hadden Duitse onderzeeërs meer dan een miljoen ton aan geallieerde scheepsruimte naar de bodem van de Atlantische Oceaan getorpedeerd. In de afgelopen weken waren de verliezen explosief toegenomen.

De *Britannic* voer in konvooi richting het westen. Na drie dagen op zee prikten ordonnansen nieuwsbulletins op de mededelingenborden van het schip. Ongeruste passagiers dromden massaal samen om de laatste berichten uit Europa te vernemen. Het nieuws bleek akelig. Die ochtend, zo stond er in het bulletin, hadden Duitse troepen de voorsteden van Parijs bereikt.

Frankrijk was gevallen. Vanaf nu stond Groot-Brittannië er alleen voor.

Terwijl Duitse soldaten in de Franse hoofdstad feestvierden, raakte de *Britannic*, met zijn merkwaardige allegaartje aan spionnen, diplomaten, leden van het koningshuis, kinderen en goud, voor het eerst sinds het vertrek uit Liverpool het konvooi kwijt dat hun beschutting gaf. Vanuit Canada werden er vliegtuigen gestuurd om luchtdekking te bieden. *The New York Times* wist echter te melden dat de ‘mist zo dik werd dat het vliegtuigescorte het schip niet meer kon lokaliseren’.⁴ Deze elegante oceaanstomer op leeftijd stond er dus alleen voor. Net zoals Groot-Brittannië. Voor beide was redding afhankelijk van de Nieuwe Wereld.

De mensen aan boord van de *Britannic* waren inmiddels wel gewend geraakt aan het geruststellende gegons van de vliegtuigen boven hen, evenals aan de aanblik van de andere schepen in het konvooi. De totale leegte om hen heen moet spookachtig gevoeld hebben. Elk moment kon een U-boot toeslaan, en er was niets dat ze daartegen konden doen.

Een van de passagiers die zichzelf schrap zette voor de knal waarmee een torpedo zich in de romp boorde, was de drieënveertigjarige Bill Stephenson. Had je hem ontmoet op de *Britannic*, dan had je hem allicht voor een zakenman gehouden. Uit zijn kleding en dure scheepshut kon je afleiden dat hij welvarend was. Dikke kans dat je een gesprekje met hem leuk zou hebben gevonden. Zelfs iemand die meerdere redenen had om een wrok tegen hem te koesteren, zou later toegeven dat ‘het onmogelijk was om Bill Stephenson niet aardig te vinden’.⁵

Qua uiterlijk maakte Stephenson geen indruk. ‘Klein van stuk,’ herinnerde een secretaresse zich, ‘gedrongen gestalte’ en ‘heel stil’.⁶ Maar in tegenstelling tot veel andere kleine mannen ‘hief hij nooit zijn hoofd omhoog om je aan te kijken,’ herinnerde schrijver Roald Dahl zich. ‘Hij hield zijn kin in, en alleen zijn ogen, die overigens zeer licht waren, richtten zich omhoog. Daarnaast verhief hij werkelijk nooit zijn stem.’⁷ Deze stille intensiteit is door veel mensen opgemerkt. Velen hadden ook het idee dat hij zichzelf

leek in te houden. ‘Hij luisterde altijd in opperste concentratie naar wat ik te zeggen had,’ vertelde een medewerker, ‘met de sympathieke aanzet van een glimlach in zijn mondhoeken.’⁸ Het was alsof er in Stephenson iemand met een enorme, rusteloze energie in de huid van een gereserveerd man was terechtgekomen.

Het is onwaarschijnlijk dat iemand die hem aan boord ontmoette, geloofd zou hebben dat hij een spion was, of dat hij onderweg was naar de grootste uitdaging van zijn leven, die hem omhoog zou stuwen naar een wereld waar hij zorgwekkend weinig vanaf wist. Stephenson had het grootste deel van zijn leven als zakenman doorgebracht. Hij voelde zich thuis in de wereld van investeringen: hij was op zijn gemak als hij nieuwe ondernemingen beoordeelde, onderhandelde over aandelenopties of zakelijk onderpand voor leningen veiligstelde. In de dagen die voor hem lagen, zou hij echter beginnen aan zijn nieuwe carrière als inlichtingenofficier.

Slechts een paar dagen voordat hij op de *Britannic* inscheepte, was Stephenson door de Britse buitenlandse inlichtingendienst MI6 aangesteld als hoofd van hun post in de Verenigde Staten. MI6 duidde de VS met de codenaam ‘48-LAND’ aan, naar zijn toenmalige achtenveertig staten. De inzet kon niet hoger zijn. Maakte hij fouten, dan zou dat de kans dat zijn land de nederlaag nog kon afwenden drastisch verkleinen. Had hij daarentegen succes, dan zou dat betekenen dat hij een grote bijdrage aan de overwinning leverde.

De *Britannic* stoomde ongehavend de mist uit. Enkele dagen later, op 21 juni 1940, merde het schip aan bij Pier 54, in het hart van Manhattans vleesverwerkingsindustrie. Het was een koele, maar heldere dag. Terwijl de eerste passagiers de loopplank afliepen, werd de skyline van de stad omfloerst door een dromerig, citroengelicht.

Op nagenoeg hetzelfde tijdstip, maar bijna 5000 kilometer verderop in Frankrijk, klom Adolf Hitler net buiten Parijs in een treinwagon. Daar stipuleerde hij de voorwaarden voor een wapenstilstand aan Frankrijk. Het was dezelfde wagon op dezelfde locatie waar in 1918 een Duitse delegatie de wapenstilstand had getekend. Even later kondigden Duitse radiozenders een tiendaagse viering af van de nazioverwinning op Frankrijk. Ze sloten af met een belofte van wat komen zou: ‘We zetten zeil richting Engeland’ met een invasiemacht zoals ‘de wereld nog nooit heeft aanschouwd’.⁹

Onder de kleine menigte die de *Britannic* opwachtte, was de sfeer ingetogen. Op het lagergelegen gedeelte van Pier 54 werden buiten het zicht al snel de honderden kratten met Brits goud op bepantserde trucks geladen, die vervolgens naar de Federal Reserve Bank in New York reden. Daarbo-

ven verlieten de passagiers het schip op vergelijkbare wijze: stil en zonder meer dan nodig prijs te geven omtrent de reden en precieze bestemming van hun bezoek.

Ook Bill Stephenson verliet het schip, en aan het eind van de pier werd hij opgewacht door een chauffeur. Nadat zijn bagage in de auto was gelegd, verdween hij in de rumoerige straten van New York, een stad waar mensen naartoe gaan om zichzelf opnieuw uit te vinden. Laat dat nu precies zijn wat hem te doen stond.

2

Tussen de vele nieuwe mensen die MI6 in oorlogstijd aanwierf, viel Bill Stephenson nogal op. Zijn nieuwe collega's waren veelal oud-marineofficieren afkomstig uit de hogere kringen, die zich in de jaren voor de oorlog tooiden met 'slobkousen en monocles, lang nadat die uit de mode waren'.¹

Stephenson was in geheel andere omstandigheden grootgebracht. Hij was in armoede opgegroeid in de rosse buurt van Winnipeg, een stad midden op de Canadese prairie. Hij was vier toen zijn vader overleed. Op zijn veertiende ging hij van school, en zijn eerste baantje was bij een houthandel. Zijn IJslandse moeder was een van de duizenden immigranten die eind negentiende eeuw na een vulkaanuitbarsting IJsland verlieten in de hoop in het hart van Canada een nieuw leven op te bouwen. Stephenson groeide op binnen de IJslandse arbeidersgemeenschap. Die had zich in de armste stadswijk gevestigd, Point Douglas, een buurt berucht vanwege regelmatige uitbraken van pokken en buiktyfus. Bovendien was het de enige wijk waar de autoriteiten oogluikend prostitutie toelieten. Volgens een plaatselijke historicus moet vanuit het huis waarin hij opgroeide, het zicht vergelijkbaar zijn geweest met dat vanaf een 'stoeltje bij een peepshow in de buitenlucht'.² Stephenson bracht zijn vormende jaren door tussen mensen die zelden een voet buiten hun wijk zetten, binnen de eigen gemeenschap trouwden en er hooguit van droomden ooit in een huis te gaan wonen op een steenworp afstand van hun geboorteplek. Dit waren zijn mensen. Dit was zijn wereld. Die was in zichzelf gekeerd, gevaarlijk en ruw. Hij groeide op te midden van andere 'goolies' – het lokale slang voor IJslandse Canadezen – bordelen, prostituees en dronkenlappen. Hier leerde hij zowel de taal van geweld als de waarde van loyaliteit kennen.

Maar vrijwel direct nadat hij als jonge twintiger Canada had verlaten, was het alsof niets hiervan had plaatsgevonden. Jaren later zou hij genoeglijk herinneringen ophalen aan zijn jeugd 'op de prairies van West-Canada' en vertellen dat er in 'zijn familie al generatieslang pioniersbloed stroomde'.³ Op zijn huwelijksakte beschreef Stephenson zijn vader als 'financieel onafhankelijk', en elders als een rijke zakenman en heldhaftige Britse soldaat die de nabijgelegen houtzagerij had opgericht en in de Tweede Boerenoorlog was gesneuveld.⁴

Dit was grotendeels gelogen. Stephenson's vader had nooit in het Britse leger gediend. Evenmin was hij eigenaar geweest van de houtzagerij, waar hij enkel een paar jaar als arbeider had gewerkt. Nu laten we ons allemaal weleens onhandig uit over het eigen verleden, maar dit was geen vergissing. Toen de biografie met daarin veel van deze pocherige overdrijvingen uitkwam, probeerde Stephenson de publicatie van het boek in precies één land te verhinderen: in IJsland, waar natuurlijk mensen woonden die de waarheid over zijn achtergrond kenden.

Waarom wilde Bill Stephenson zijn verleden verborgen houden? Zoals we zullen zien, trok hij niet zozeer uit ijdelheid of trots een rookgordijn op rond zijn jeugd, maar wenste hij vooral een geheim uit die jaren te bewaren. Een geheim dat pas vele jaren na zijn dood aan de oppervlakte kwam.

Dankzij de oorlog kon Stephenson aan Winnipeg ontsnappen. Op zijn twintigste nam hij dienst bij de Canadian Expeditionary Force, en in 1917 werd hij naar Frankrijk gestuurd. Aan het westfront kreeg hij gifgas binnen en raakte hij gewond. Na een lange genezingsperiode in Groot-Brittannië lukte het hem zichzelf naar het Royal Flying Corps over te laten plaatsen. In de maanden daarna onderging hij een metamorfose. Deze tot nu toe bedaarde en ogenschijnlijk verlegen jongeman ontpopte zich als een onverschrokken piloot die geen angst leek te kennen: in de cockpit van een Sopwith Camel leek hij een ander te worden. Tegen het eind van de oorlog kon hij bogen op veertien *kills* en waren hem de Military Cross (MC), de Croix de Guerre en de Distinguished Flying Cross (DFC) toegekend voor zijn 'opmerkelijke dapperheid' en het tonen van 'uitzonderlijke moed en daadkracht in alle mogelijke soorten missies'.⁵ Inmiddels was hij tot officier benoemd. Bovendien was zijn band met Groot-Brittannië hechter geworden. De trotse Canadees Stephenson zag zichzelf nu ook als een loyale Brit. Hij had gevochten voor koning en vaderland. De rest van zijn leven zou hij er, waar hij ook woonde, zorg voor dragen dat er een portret van de zittende monarch boven zijn open haard hing.

Kapitein W.S. Stephenson, MC, DFC, zoals hij zichzelf nu mocht noe-

men, keerde als oorlogsheld terug naar Winnipeg. Meteen toen hij daar was aangekomen, begon hij als ondernemer voor zichzelf. Hij richtte een onderneming op die een nieuw type blikopener verkocht, die hij naar eigen zeggen zelf had uitgevonden (wat niet zo was). Algauw verkocht hij ook andere huisraad en verdiende hij genoeg om de rosse buurt definitief achter zich te laten. Het ging kapitein Stephenson voor de wind. Totdat zijn handel instortte en hij in 1922 bankroet werd verklaard.

Halsoverkop verliet Stephenson Winnipeg. Hij verhuisde naar Londen, waar hij zichzelf en zijn verleden heruitvond, een rijke Amerikaanse erfgename trouwde en bij de General Radio Company ging werken. Tegen het eind van het decennium had hij een fortuin verdiend met de ontwikkeling van reclamecampagnes en de verkoop van radiotoestellen. Halverwege de jaren dertig was Bill Stephenson een alom gerespecteerde Canadese miljonair met een eigen investeringsfonds, die echter liever niet over zijn verleden uitweidde.

Rond deze tijd leerden mijn grootouders hem kennen. Harold en Alice Hemming waren zelf ook Canadezen die naar Londen waren verhuisd. Waar Harold al op jonge leeftijd naar Groot-Brittannië was gekomen, had Alice het grootste deel van haar leven in Canada doorgebracht. Waarschijnlijk had zij nog het meest met Stephenson gemeen. Want hoewel ze veel sociaal en uitgesprokener was, waren ze allebei van dezelfde leeftijd en hadden ze allebei aan het begin van de oorlog in armoedige omstandigheden in Winnipeg geleefd (overigens wel in verschillende delen van die stad). Alice was later met haar familie naar Vancouver verhuisd, waar ze journalist voor de *Vancouver Sun* was geworden. Net als Stephenson zou ze de ontberingen van haar kinderjaren echter nooit vergeten.

Tegen 1936 brachten de Hemmings en hun twee kinderen regelmatig een bezoek aan Stephensons kleine buitenhuis in Buckinghamshire, net buiten Londen. De dagboeken van Harold en Alice bieden een inkijkje in hoe die dagen eruitzagen. In de winter gingen ze paddenstoelen verzamelen, terwijl ze in de zomer in het bos of tussen de wilde bloemen met de kinderen speelden. Alice doezelt vaak in de zon, of babbelt wat met Bills vrouw Mary. Harold, een bankier, is in de weer met zijn nieuwe speelgoed, een filmcamera. Of hij praat met Bill over hun zaken – ze hebben samengewerkt aan verschillende deals, waaronder de financiering van het Earls Court Exhibition Centre. Tijdens een van die bezoeken kwam Bill onder een nabije waterval terecht, waarna hij de rest van de middag in de roze broek van zijn vrouw rondliep.⁶ De sfeer was ontspannen en informeel, maar af en toe glorieus. Tijdens de lunch vonden Harold en Alice zichzelf vaak

terug in het gezelschap van rijke Amerikanen, Canadese schrijvers, Engelse adel of de voormalige wereldkampioen zwaargewicht Gene Tunney. Tijdens een van die maaltijden had Alice zo veel plezier met de piloot naast haar, dat toen het tijd werd om naar huis te gaan, zij en Harold afspraken er een wedstrijdje van te maken. Hij zou rijden, zij en de piloot zouden vliegen. Zo gezegd, zo gedaan: ze vlogen naar Hendon Aerodrome in Noord-Londen, waarna Alice een taxi naar huis nam – en het wedstrijdje won.

Tegen de tijd dat Stephenson mijn driejarige vader uit zijn vijver viste, in september 1938, pal voor de Conferentie van München, waren de bezoeken van Harold en Alice aan zijn buitenhuisje schaars geworden. De sfeer leek veranderd. Wat mijn grootouders niet vermelden in hun dagboeken – omdat ze het niet zullen hebben geweten – was dat Stephenson al in die periode langzaam de wereld van de inlichtingendiensten in werd gezogen.

Het leeuwendeel van Stephensons vermogen zat toentertijd in zijn investeringsfonds, British Pacific Trust, dat aandelen bezat in bedrijven door heel Noord-Europa. Die bedrijven produceerden van alles, van cement en vliegtuigen tot filmdecors. Naarmate Stephenson in steeds meer verschillende bedrijven investeerde, nam ook zijn behoefte toe aan gedegen informatie over de landen waarin die bedrijven actief waren. Om zijn kansen op succesvolle investeringen te vergroten, vertrouwde hij op een los netwerk van vrienden, kennissen en een handjevol betaalde informanten. Zij praatten hem bij over de economische situatie in bijvoorbeeld Zweden of Duitsland. Onder die informanten zou Harold kunnen zijn geweest, aangezien ook hij voor zijn werk voor een Amerikaanse aandelenhandelaar geregeld naar Berlijn reisde. Uit diens dagboek blijkt bovendien dat Harold en Bill elkaar na deze zakenreizen steevast opzochten.

In deze periode begon Stephenson opmerkelijk genoeg met een naam naar zijn netwerk te verwijzen: ‘The British Industrial Secret Service’. In aanmerking genomen dat dit ging om een kleine, officieuze privéonderneming, die niets van doen had met de Britse regering, valt een vreemder of meer provocatieve benaming moeilijk voor te stellen.⁷ Dit lijkt een volstrekt onzinnige actie, tenzij Stephenson er natuurlijk op aasde betrokken te raken bij de spionnenwereld en de nieuwsgierigheid van de echte inlichtingendienst van Groot-Brittannië wilde prikkelen.

De eerste overheidsfunctionaris die interesse in zijn netwerk toonde, was Desmond Morton, die later wel ‘Churchill’s Man of Mystery’ werd genoemd. Morton was onder de indruk van de kwaliteit van Stephensons ‘product’, oftewel de informatie die zijn netwerk voortbracht. Vanaf begin 1939 liet Morton deze informatie rondgaan onder zijn vrienden en colle-

ga's, onder wie zich een conservatieve *backbencher* bevond die pleitte voor grootschalige herbewapening: Winston Churchill. Een ander Lagerhuislid dat deze verslagen onder ogen kreeg, was Sir Ralph Glyn. Glyn besloot Stephenson bij MI6 te introduceren.

In de zomer van 1939, terwijl de oorlog met rasse schreden naderde, gaf het officiële verslag van Stephensons eerste bijeenkomst bij MI6 te lezen: 'Hij is een Canadees met een gereserveerd karakter, die overduidelijk goed is ingevoerd in Europese en industriële aangelegenheden.'⁸ De bijeenkomst verliep goed. Stephenson maakte een discrete, gemotiveerde en intelligente indruk. MI6 bood aan Stephenson hulp en enige financiële steun te verlenen. In ruil daarvoor zou hij hun de namen van zijn bronnen verstrekken en de inlichtingen delen die hij via hen kreeg. Stephenson ging akkoord.

Deze zakenman van weinig woorden had, enkele dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, zijn voet tussen de deur bij MI6 gezet.

Doorgaans gingen Britse inlichtingendiensten niet in zee met een privénetwerk zoals dat van Stephenson. Atypisch was ook de manier waarop zijn contact met MI6 tot stand kwam. Toch was dit ook niet helemaal zonder precedent. Bovendien valt goed voor te stellen waarom MI6 met hem wilde samenwerken. In september 1939 bestond er binnen Whitehall (de buurt in Londen waar de regeringsgebouwen gevestigd zijn, vert.) een schreeuwende behoefte aan betere informatie over nazi-Duitsland en zijn buurlanden. En Stephensons netwerk was al actief, goedkoop, en daarnaast kon MI6 zo nodig ontkennen dat het er iets mee te maken had.

In de septemberdagen nadat Duitse troepen Polen waren binnengekomen, werd Bill Stephenson door het hoofd van MI6, admiraal Sir Hugh Sinclair, die onder zijn staf bekendstond als 'C', naar Zweden gestuurd. Daar moest Stephenson toezien op zijn netwerk aan agenten. Al snel maakte hij echter plannen om meer te doen. In de weken na aankomst in Stockholm hengelde hij bij zijn opdrachtgever in Londen naar geldmiddelen om zijn netwerk uit te breiden.

Dit weigerde C. Stephenson voelde zich gefrustreerd en begon samen te werken met een zijtak van MI6, 'Section D'. Die was gespecialiseerd in sabotage en 'vuile trucjes'. Eind 1939 bevond Stephenson zich met een groepje mensen van Section D in het zuiden van Zweden, waar ze een plan smeedden om de laad- en losinrichting in de haven onklaar te maken. Aangezien er grote hoeveelheden ijzererts van Zweden naar Duitsland werden verscheept, zou dit een kleine hapering in de Duitse oorlogsmachinerie teweeg kunnen brengen. Maar de nieuwe C, kolonel Stewart Menzies,

geïnstalleerd na het onverwachte overlijden van Sinclair, ging niet akkoord. Het team van Stephenson kreeg order zich terug te trekken.

Tegen april 1940 had Stephenson's verhouding met MI6 haar glans alweer verloren. Stephenson dacht al na over andere manieren om zich net als in de vorige oorlog nuttig te maken, toen C hem met een opmerkelijk voorstel benaderde. Een voorstel dat niets van doen had met Zweden, undercoveragenten of het plaatsnemen van explosieven. De nieuwe C vroeg hem naar de Verenigde Staten te reizen en daar in gesprek te gaan met FBI-directeur J. Edgar Hoover.

Op dat moment bevond de relatie tussen de Britse en de Amerikaanse veiligheidsdiensten zich maar net boven het vriespunt. De Amerikanen hadden de hoogstgeplaatste MI6-agent in de VS, Sir James Paget, die de beste bedoelingen had maar niets voor elkaar kreeg, verboden te communiceren met wie dan ook in de Amerikaanse regering, met uitzondering van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Niets deed denken dat er op korte termijn een dooi zou inzetten, totdat C een opmerking van de FBI-directeur ter ore kwam.

Terwijl Hoover ontspande in Miami Beach, liet hij zich tegenover een Britse vriend ontvallen dat hij 'meer rechtstreeks contact' met Londen wel zag zitten.⁹ Dit werd onmiddellijk aan C doorgebriefd. En die herinnerde zich dat Bill Stephenson met Hoover een onwaarschijnlijke gezamenlijke vriend had, namelijk oud-wereldkampioen boksen Gene Tunney. Stephenson en Tunney hadden elkaar aan het eind van de vorige oorlog in Frankrijk ontmoet, waar ze elkaar in de ring bezig hadden gezien. 'Hij was een uitstekend bokser,' vertelde Tunney over Stephenson, een vlieggewicht 'zo snel als een bliksemflits'.¹⁰

Stephenson zei C dat hij graag wilde helpen. Hij nam contact op met zijn oude vriend Tunney, die op zijn beurt een afspraak met Hoover op touw zette. Vervolgens nam Stephenson een vliegtuig naar Parijs, een trein naar Genua, een schip naar New York en tot slot weer een trein naar Washington DC. Aldus kon Stephenson op 16 april 1940 naar binnen worden geleid in Hoovers spelonk in het ministerie van Justitie.

De muren waren kanariegeel. Eén kamerzijde had een rij hoge ramen, elk omlijst door goudkleurige plooigordijnen. In een hoek van het vertrek stond een reusachtig bureau, waarvan het gelakte blad weerspiegelde als een roerloze vijver. Daarachter zat een kleine man met grote ogen en een schalks lachje dat nooit van zijn gezicht week.

Ooit was hij John Hoover, een bescheiden archiefambtenaar. Nu noemde hij zichzelf ietwat opgeklopt J. Edgar Hoover. Al meer dan vijftien jaar was

hij de baas van het Federal Bureau of Investigation en zijn vergelijkbaar genaamde voorloper. Hij werkte methodisch en efficiënt. En hij had zijn oordeel snel klaar. Voor Stephenson was het dus zaak direct een goede indruk te maken. Hij diende over te komen als een door de wol geverfde MI6-man, ook al was hij dat niet.

Stephenson's taak bestond eruit een communicatiekanaal tussen de FBI en MI6 op te zetten. Om dit bij Hoover voor elkaar te krijgen, vertrouwde hij op hetzelfde stille overwicht waarmee hij ooit indruk op MI6 had gemaakt. De twee mannen bleken elkaar te mogen. Ze waren vrijwel even oud, even klein en keken beiden graag eerst de kat uit de boom. Hun gesprek zou uiteindelijk een groot deel van de dag duren.¹¹ 'Lange Washington-vergadering groot succes,' telegrafeerde Stephenson diezelfde avond naar C. En hij gaf aan dat Hoover 'blijk had gegeven van goede wil en de wens om ver buiten de beperkingen van de formele betrekkingen van dienst te zijn'.¹²

Wel was er één grote hindernis. Het ministerie van Buitenlandse Zaken wilde de enige Amerikaanse organisatie zijn die contact onderhield met de Britse inlichtingendiensten en had Hoover verboden met MI6 te werken. Daarom vroeg de FBI-directeur het Witte Huis toestemming om achter de rug van Buitenlandse Zaken om te gaan.

Een van de naaste medewerkers van president Franklin D. Roosevelt, generaal Edwin 'Pa' Watson, liet weten dat het 'Witte Huis geen bezwaar heeft tegen een dergelijke vertrouwelijke relatie'.¹³

Dit betekende een flinke doorbraak. Het was zelfs meer dan waar C op had durven hopen. De president van de Verenigde Staten stemde niet alleen in met een geheime relatie tussen MI6 en de FBI, hij juichte die zelfs toe. Roosevelt liet aan Hoover weten 'lichtelijk geamuseerd' te zijn 'over de manier waarop je Buitenlandse Zaken buitenspel hebt gezet'.¹⁴ Aldus had Stephenson zijn MI6-missie succesvol afgerond. Hij stond al op het punt naar Londen terug te keren, toen Hoover hem nog een laatste keer wilde spreken. Tijdens die bijeenkomst vroeg hij Stephenson of hij als contactpersoon tussen hem en het hoofd van MI6 wilde fungeren.

Misschien was dit geen baan die Stephenson voor zichzelf had bedacht – deze baan had überhaupt nog nooit bestaan – maar al snel liep hij warm voor dit idee.

Stephenson telegrafeerde opnieuw naar C. Die antwoordde: 'Het idee bevalt me, maar het is raadzaam dat je eerst naar Londen terugkeert voor overleg en nadere instructies'.¹⁵

Terwijl Stephenson in de daaropvolgende dagen de terugreis naar Groot-Brittannië maakte en in Frankrijk de Duitse troepen almaar verder

oprukten, nam C een grote gok. Hij en zijn collega's kenden Bill Stephenson nauwelijks. Het profiel van deze Canadese zakenman kwam in de verste verte niet overeen met dat van een typische MI6-agent. Anderzijds mocht Hoover hem overduidelijk graag en had hij in een paar dagen bereikt wat de huidige MI6-chef in de VS, Paget, in de vele maanden daarvoor niet voor elkaar had gekregen. C wilde Stephenson niet aanstellen als tussenpersoon, maar zelfs veel verder gaan. Hij besloot hem tot opvolger van Paget te maken en hem de leiding te geven over alle MI6-operaties in Amerika. Dit was alsof een theaterregisseur een amateur-toneelspeler eerst een cameo in een stuk had gegeven, en vervolgens op basis van een even geniaal als kortstondig optreden besloot dat hem de hoofdrol toekwam.

Tijdens een bijeenkomst in Londen nam Stephenson de baan aan. Zodoende begon hij al snel weer aan de terugreis over de Atlantische Oceaan, ditmaal met de *Britannic*. Terwijl dit schip richting New York voer, nam de baan die hij had gekregen alweer andere proporties aan. Stephenson had nog altijd de hoofdrol. Maar terwijl de première over slechts enkele dagen gepland stond, was het aantal zinnnetjes dat hij uit zijn hoofd moest leren, enorm uitgebreid en bleek het stuk ineens naar een veel groter theater te zijn verplaatst.

De evacuatie uit Duinkerke was net achter de rug. Groot-Brittannië had nu grote behoefte zowel aan wapens en munitie als aan schepen, voedsel en een regelmatige aanvoer van primaire grondstoffen om de industrie draaiende te houden. Doordat grote delen van Europa nu niet meer toegankelijk waren, werd Groot-Brittannië meer dan ooit afhankelijk van de Verenigde Staten. Inmiddels was het ontvucherende besef tot Whitehall doorgedrongen dat zonder de steun van de Amerikaanse bevolking deze stroom aan Amerikaanse goederen zou kunnen vertragen of zelfs helemaal opdrogen, met als uiterste consequentie dat de Britten de strijd moesten staken.

Of de Britten in de daaropvolgende jaren oorlog konden voeren, hing dus af van de gedachten en sentimenten van gewone Amerikanen. Een recente opiniepeiling van Gallup bracht het oncomfortabele nieuws dat grofweg de helft van de Amerikaanse bevolking vond dat Groot-Brittannië geen Amerikaanse vliegtuigen op krediet zou mogen kunnen kopen.¹⁶ Er moest meer gedaan worden om de Amerikanen ervan te overtuigen dat Hitler een bedreiging voor de Amerikaanse veiligheid vormde en dat, niet minder belangrijk, Groot-Brittannië het redden waard was. Alhoewel er voorzichtige, openlijke pogingen werden gedaan om de Amerikaanse perceptie van Groot-Brittannië te verbeteren, diende er ook achter de schermen

een beïnvloedingsoperatie in gang te worden gezet.

Wie moest die leiden? De voor de hand liggende kandidaat was de voormalige MI6-agent Sir William Wiseman. Wiseman had tijdens de vorige oorlog spionagewonderen verricht door vriendschap te sluiten met president Woodrow Wilson en hem te bespioneren en te beïnvloeden. Een MI6-agent loofde hem later als de ‘succesvolste Britse “agent of influence” ooit’.¹⁷ Sinds de uitbraak van de oorlog was Wiseman alweer aan het lobbyen geslagen om opnieuw naar de VS gestuurd te worden. Alleen was het probleem met Wisemans plan, naar het schijnt, Wiseman zelf. C vetode het idee om hem in te zetten, waarschijnlijk omdat hij te bekend was.

Er volgde een korte discussie tussen ambtenaren in het ministerie van Buitenlandse Zaken, het ministerie van Informatie, MI6 en de Britse ambassade in Washington over wie dan wel te sturen. Uit recent vrijgegeven stukken blijkt dat een Britse agent, twee dagen voor de val van Parijs, binnen dit in haast gevoerde debat een opmerkelijke oplossing aandroeg.

Waarom geven we die nieuwe MI6-man in New York, Bill Stephenson, niet de leiding over deze beïnvloedingsoperatie? Op voorwaarde dat hij ‘inderdaad een competent en geschikt persoon is en zijn staf wordt uitgebreid’, zou hij het aan moeten kunnen.¹⁸ Ook in andere neutrale landen was de verantwoordelijkheid voor ‘een heel scala aan geheime activiteiten’ aan MI6 toegevallen, dus waarom in dit geval ook niet?¹⁹ Aangezien hij ‘minder bekend was dan Sir William [Wiseman], zal hij minder aandacht trekken’.²⁰

Stephenson zelf was van deze discussie niet op de hoogte. Terwijl berichten en suggesties heen en weer vlogen tussen een archipel aan kantoren in Londen en Washington, tufte zijn schip manhaftig verder over de Atlantische Oceaan. Deze spionnenbaas in de dop, zonder enige ervaring in het leidinggeven aan een MI6-post of in de manipulatie van de publieke opinie, had een kolossale taak met almaar uitdijende verantwoordelijkheid simpelweg toebedeeld gekregen. Hij vernam dit nieuws pas toen de *Britannic* op 21 juni 1940 in Manhattan aanmeerde. Daarop maakte hij zichzelf bij de medewerkers van het plaatselijke MI6-station bekend als hun nieuwe baas.

‘De meest effectieve beïnvloedingscampagne ooit.’

– *Washington Post*

Toen William Stephenson (‘Onze man in New York’) in juni 1940 in de Verenigde Staten aankwam met orders van de Britse geheime dienst om de Amerikaanse publieke opinie te ‘regelen’, stond Groot-Brittannië op het punt de oorlog te verliezen. Maar liefst 86% van de Amerikaanse bevolking was erop tegen dat hun land ten strijde zou trekken tegen nazi-Duitsland. Maar dit zou snel veranderen.

Degenen die tegen de Amerikaanse inmenging in de oorlog waren, zoals de vliegpionier Charles Lindbergh, spraken van een Brits complot om de VS in het conflict te trekken. Zij vreesden dat de Britten op de een of andere manier de Amerikaanse media overspoelden met ‘nep-nieuws’, infiltreerden in lobbyorganisaties, opiniepeilingen vervalsten en zich bemoeiden met de Amerikaanse politiek.

Schokkende feiten, maar het was waar. Deze waarheid wordt nu onthuld door Henry Hemming, die voor dit boek toegang had tot voorheen geheime documenten, waaronder de dagboeken van zijn eigen grootouders. Stephenson was een solist en een vat vol tegenstrijdigheden, maar wat hij deed veranderde het verloop van de geschiedenis.

‘Onthullende en fascinerende geschiedschrijving.’

– William Boyd

HENRY HEMMING is een Britse non-fictieschrijver. Hij schreef onder meer het ook verfilmde *M: Maxwell Knight*, *MI5's Greatest Spymaster*. Zijn vader werd als peuter gered van verdrinking door William Stephenson.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

ISBN 978-94-019-1658-5 NUR 680/320

9 789401 916585